

Mere om aasiviit på Taseralik

Om missionær Carl Wagner's (1871–1944) oplevelser på Taseralik i sommeren 1903

Af Finn Erik Kramer

I forbindelse med forundersøgelserne til artiklen om aasiviit-sammenkomsterne på Taseralik, som blev publiceret i Tidskriftet Grønland nr. 3/1992,¹ kom forfatteren i kontakt med den tidligere missionær i Grønland Carl Wagner's efterkommere i Danmark. Familien kunne oplyse, at de havde en stor mængde breve sendt af Carl Wagner og hans kone Johanne til familien i Danmark, fra årene hvor de opholdt sig i Grønland. Deres barnebarn, farmaceut Finn Wagner fremsendte herefter til museet ikke alene kopier af adskillig hundrede sider breve, men også affotograferinger af stereoskopbilleder, hovedsagelig fra Wagner-familiens tid i Godthåb og Julianehåb fra 1904–10.²

Blandt brevene findes et brev fra Carl Wagner til hans forældre dateret Taseralik, den 31.07.1903. Carl Wagner var på dette tidspunkt missionær i Egedesminde.³ Brevet beskriver indgående, hvordan sommerhalvårets cyklus formede sig for de grønlandske familier på den centrale vestkyst omkring århundredskiftet. Mange detaljer, som f.eks. bygningen af tørvehusene, deres udluftning

om foråret, og teltlivet sommeren over på de forskellige bopladser, giver spændende nye informationer.

Hovedparten af brevet handler om helleflynderfangsten og livet på sommerbopladsen, Taseralik, og Carl Wagner får her både plads til at fortælle gemytlige historier og samtidig give nye kulturhistoriske informationer, om hvordan fiskeriet foregik, om fiskens behandling og om festligheden ved præstens besøg. Men lad nu Carl Wagner selv komme til orde:

Taseralik, 31.07.1903.

Kære fader og moder!

Efter nogle indledende bemærkninger af mere privat karakter følger så beskrivelsen af opholdet på Taseralik.

Den 28. denne måned rejste vi nordpå,⁴ kom i forgårs til Taseralik på sydsiden af

Finn Erik Kramer, født 1954. Cand. mag. i historie og cand. phil. i forhistorisk arkæologi. Siden april 1988 leder af museet i Sisimiut/Holsteinsborg.

N. Strømfjord, hvor vi er nu, stoppede af en nordenstrøm på 3. dag.

For at I nu kan forstå, hvad Taseralik er for folkene i Egedesminde Distrikt, må jeg gå noget tilbage.

Når foråret begynder at melde sig og solen får relativ varme, vågner rejselysten hos grønlænderne, og de, der på nogen måde kan, skal ud. Ved tøvejr er pladsen omkring husene et uhyggeligt stinkende ælte, da grønlænderne helst holder mødding så nær ved husene, som muligt. Og en dag, hvor vejret er godt, forlades huset, der nu skal desinficeres – til at afgive beboelse på ny næste efterår og vinter. For de gammeldags huse – de er nu næsten helt forsvundne – vedkommende, er sagen let nok. Hele taget tages simpelthen bort, så husets indre står udsat for sol og vind hele foråret og sommeren; der findes intet der kan ødelægges; væggene er af græstørv. Brikken ligeså, blot med et tykt lag lyng øverst. Støtterne, der bærer taget, er af det sværeste flydetømmer, der har kunnet transporteres til huspladsen. Hovedbjælken og spærrene, der ligger på tværs fra murene til hovedbjælken ligeså, så de kan erstattes, hvis de skulle vise sig for meget medtagne. Tørvemurene er sunken så meget sammen i vinterens løb, at det ikke gør noget, om de skulle synke lidt mere, da de alligevel skal udbedres. De lidt finere huse kan ikke så let udluftes; de har bræddegulv, træbriks, træpanel, bræddeunderlag for tørvetaget, ja, måske endog glsruder i vinduerne og jernkakkelovn, så beboerne må nøjes med, at vinduerne tages ud og et par brædder slås for åbningerne, således at hundene ikke kan komme ind,

– og så drager familierne ud på rejse medførende konebåd, kajaker, alt løsøre, kogegrejene, alle klædningsstykker, hundene og fremfor alt en stor rejseproviant, hvor kaffe og sukker spiller hovedrollen, og så går farten ud i den vide verden.

Først køres på slæde til første raste-sted. Det er i slutningen af april, så fjordene og søerne endnu er islagte. Derfra returneres slæde og de fleste hunde, og teltlivet begynder. Et ægte grønlandsk skindtelt er meget lunt og praktisk. Alt kan skilles ad. Spærrene og spilerne i det er konebådens årer og øvrige tilbehør. Skindet er helst i to lag med kødsiderne mod hinanden. På rejsen ligger det i konebådens bund og hjælper på styrken. Kasser og lignende kan jo ellers let sætte et hjørne gennem konebådens skindbetræk. Har folkene ikke et telt, trolde-ri: Konebåden ligges omvendt over nogle i hast rejste græstørvsmure og sommerhuset er færdigt – nemt at transportere andet steds hen, og rummelig nok for 1 til 2 familier bestående af 8 voksne og masser af børn.

Først gælder jagten sælerne, der graver sig gennem isen og kryber op for at sole sig. Når en sådan sæl (ûtok) er opdaget, kryber fangeren på maven ud mod den, skydende foran sig en lille skydeslæde, hvorpå riflen er fastbunden, og med et skydesejl på forsiden, så sælen kun ser den lille plet bøssemundingen danner og mandens enorme øje. Det er en spændende jagt. Manden kommer kun langsomt frem. Sælen er meget mistænksom og forsvinder ved første mistænkelige lyd ned i sit hul gennem isen. Nu har mange fangere baglade-

Missionær Carl Wagner (1871-1944).

rifler, så de i reglen kan skyde sikkert på længere hold, men 2 sæler dagligt er det allermeste, som han kan gøre regning på.

Når solen begynder at tø isen ovenfra og strømmen nedefra, så må fangeren nærme sig sælen med kajak og skydesejlet siddende på kajakkens forende; nu er fangsten farligere, thi isen, hvorpå sælen ligger, er rådden, og manden må jo ud af kajakken for at bjærge sit bytte og bringe mad hjem til sin familie. I dette forår mistede en gammel mand begge sine sønner. Den ene havde fra kajak skudt en sæl, der lå oven på isen, og var kravlet ud af kajakken for at hente sælen. Han faldt gennem isen, der var helt rådden, det vil sige af konsistens nærmest som en svamp, så det ikke nyttede, at den var en fod tyk. Hans broder forsøgte forgæves at nå ham ved at kaste sin fangerem ud imod ham, men den var for kort. Han kravlede da selv ud af sin kajak for at redde broderen, men inden han var kommet til det hul, hvori denne lå, brast isen, så begge druknede. Da strømmen var meget stærk, blev ligene ikke fundne. En søster havde fra land været øjenvidne til hele begivenheden. De mænd, hun havde kaldt til hjælp, kom for sent til at redde brødrene, men bjærgede kajakkerne og riflerne.

Isen er i mellemtiden forsvunden, og nu forlades teltpladsen, og en ny opsøges, da det gælder om at samle vinterforråd af tørret fisk. Det er her særlig ammassat, der har betydning, – en lille fisk af størrelse og udseende som en ansjos. Den kommer hvert forår i umådelige stimer for i bugterne at gyde rognen i

strandkanten. De fanges da i store mængder med en art rejenet med meget små masker (knytter over en lillefinger). De fangede fisk udbredes på klipperne for at tørre, og bundtes derpå i store bundter eller fyldes i sække, vandskindsposer, ja hvor der er mange i benklæder, der er tilbundne forneden, i kajakpelse og hvad andet brugbart der findes. Her ved har alle meget travlt. Børnene kan udmærket øse ammassatter, og brede dem til tørring. De gamle kællinger passer på til fisken har fået den fornødne tørhedsgrad. Dag og nat i ca. 14 dage varer denne travlhed.

Der følger så en ganske kort tids ferie for grønlænderne, som benyttes til at skaffe de tørrede ammassatter nærmere til bopladsen, så der ikke senere skal være så lang vej at føre dem; ja nogle benytter også tiden til at gå på rensjagt, der før i tiden med korte mellemrum har været den mest yndede fornøjelse, når netop ammassattiden undtages; men så kommer helleflyndertiden.

Den store Hellefiskebanke strækker sig langs kysten. Egedesminde ligger på 68° 42' bredde, Holsteinsborg på 66° 55', men det er særligt på strækningen fra Isortoq på 67° 11' og nordpå til Agto på 67° 56', at den er nær land. Så flytter grønlænderne i mængder til teltpladserne på denne strækning, der ellers er ubeboet, og særligt til Taseralik (stedet med de små søer), som tidligere har været hovedsamlingsstedet. For to år siden i 1901⁵ traf jeg her 28 konebåde med ca. 450 mennesker. I år er her kun 7 konebåde med ca. 120 mennesker. De fleste har slået sig til ro på teltpladser nærmere deres hjem.

Her samles da nord- og sydgrønlandere, folk fra Kronprinsens Øer ved Godhavn og folk fra hele Egedesminde distrikt med Holsteinsborgere, og det er et lystigt liv der føres. I godt vejr er næsten alle mænd ude efter helleflyndere. En kajak kan bugser 3 ad gangen. konerne og pigerne skærer fisken i strimler eller flade stykker, og breder dem ud til tørring på klipperne, mens børnene har den mest udstrakte frihed. Om aftenen er der stor dans under åben himmel. Kommer der en ny dertil for første gang, skal der holdes løjer med ham.

En kateketelev, jeg havde ved Holsteinsborg, blev i sommeren 1901, mens jeg var i Danmark med Johanne,⁶ sendt hertil. Da han kom ind med den første helleflynder (grønlandsk natarnak, må ikke forveksles med hellefisk, qaleralik), blev han spurgt, om han da aldrig mere ønskede at kunne fiske helleflynder, siden han ikke efter gammel skik havde spist venstre underkæbe rå. Han skyndte sig at gøre så, med beklagelse over, hvor modbydelig den smagte, og blev ganske flov over at få at vide, at det var spøg alt sammen.

Der går især frasagn om, hvor lystigt og løsagtigt et liv, der føres her, men jeg betragter det som meget overdrevent.

Er blæsten for stærk til, at fiskerne kan gå langt nok til søs, gennemsøges bugterne på de nærmeste øer efter flydetræ til brændsel, da der ikke findes lyng her på øen, og de fleste har da også forråd, der kan vare flere år. Er det en så stærk storm, at grønlanderne ikke engang kan gå ud i kajak, sidder de på pladsen mellem teltene og laver årer til ka-

jakkerne, konebådene og lignende af de største stykker flydetræ, går rundt og på besøg i teltene, nyder lidt af den ensartede føde – helleflynder – i hvert telt, thi man må absolut spise i hvert hus eller telt, hvor man aflægger visit, – det byder god tone. Er der fanget en sæl fornylig, eller er nogen af rensjægerne kommet tilbage, er traktementet jo bedre. Kaffe vanker der ikke ofte, thi vejen til nærmeste butik, Agto eller Holsteinsborg er lang – 10 mil, og den smule der kan medbringes i kajak er snart drukket. Sommerens brændende spørgsmål er imidlertid: Kommer præsten eller ej? Mange har ikke hørt Guds ord siden de tog fra bopladsen i foråret, ja, mange har endda ikke nogen kateket på den plads, hvor de bor. De vil så gerne have deres børns dåbsbekræftelse, de vil så gerne til alters, og de vil så gerne vies; – dog det sidste kan efter grønlandsk tankegang bedst undværes. Og kommer præsten da, er glæden stor. Besætningen i min båd har købt masser af kaffe og tobak, som de sælger ved Taseralik med blodig avance, thi ved præstens komme må kaffen ikke mangle. Tænk om han besøgte dem i teltet, og de ikke engang kunne byde ham en tår kaffe, – ja tænk, om de hvis børn blev bekræftede ikke kunne holde kaffegilde.

Den dag, jeg kommer til Taseralik, holder jeg mig altid i ro, det vil sige jeg meddeler, at jeg den dag kun vil aflægge besøg hos de syge og hos mine specielle gode venner, hvis de vil lade være med at traktere kaffe den dag. Og så går jeg omkring og taler med dem om, hvad der interesserer dem, om sygdom, børnefødsler, mulige dødsfald. Er der syge,⁷

må jeg se til dem og give dem gode råd. En lille pige der havde skåret sig så slemt i hånden, at jeg måtte sy såret sammen, sagde, da gråden var standset: Det var da godt, at det var i dag det skete, medens præsten var her.

Næste dag holdes gudstjeneste. Intet telt kan naturligvis rumme den mængde mennesker, så gudstjenesten holdes i fri luft. En kasse er stillet op udenfor teltet med et klæde over. Den erstatter alteret. Præstekjolekassen og andre af samme størrelse er knæfald. Så sidder tilhørerne op ad klippeskråningen. Her er så stor gudstjeneste i det fri. Salmesangen lyder kønt, langt bedre end inde i husene, thi de snirkler og forsiringer grønlænderne ynder at sætte på salmemelodierne, er forskellige på de forskellige bopladser, og forskellene udjævner i reglen hverandre, når folk fra flere forskellige bopladser kommer sammen. Gudstjenestens orden er som i Danmark: Skriftemål, prædiken, dåb, vielse og altergang. Jeg kan nu prædike frit og holder altid lejlighedstalerne uden papir foran mig, – blot ynder jeg det ikke ved prædikenen, thi det kunne jo tænkes, at jeg kørte fast i en særlig indviklet sætningsopbygning.

Efter gudstjenesten er der da stort kaffegilde i det fri, se fotografiet.⁸ Endog Johanne, der ellers aldrig drikker kaffe, kunne ikke slippe. Det lykkedes mig at få kaffen til børnene omsat til te. Kaffegildet er et sammenskudsgilde, hvor de, der er gift eller har børn »i kirke«, trakterer. Om aftenen er der stor dans på en herlig åben plads med den bedst tænkelige grusbund. Det er en hævet havstok⁹ ved siden af pladsen, hvor der ligger nogle store sten, hvorpå

musikken – harmonika og violin – samt honoratiores, har sæde. For to år siden lå stenene spredt over pladsen. Det har ikke været noget lille arbejde at få dem op at dømme efter størrelsen af stenene. Deres gamle leje er endnu markeret ved huller, der er faldgruber for de dansende.

Bliver de dansende for varme, går de lidt til fjelds. De ældre ser til fiskesnørerne, der er strammet ud fra en klippevæg. De yngre gør kur; ja, den dag de har været til alters, kan man næsten være sikker på, at alt går sømmeligt til, men til dagligdags (der danses hver aften, når vejret tillader det) går naturen undertiden (måske jævnlig) over optugtelsen.

Vi var 4 dage ved Taseralik.¹⁰ Grønlænderne kunne ikke komme ud på fiskeri. Så gik vi i besøg til hinanden. Jeg hørte på gamle sagn og fortalte rejseskildringer og eventyr, drak kaffe, spiste helleflynder, fotograferede og sov. Johanne drev det en dag til kun at være oppe en 3–4 timer. Jeg gjorde et mislykket forsøg på at tage et billede af et teltinteriør.

Ja, når der så er fuld last af tørret helleflynder til konebåden går turen hjemad. Det er i midten og slutningen af august. Det gælder om at komme hjem, inden nattefrosten gør det umuligt at få græstørv til reparation af tørvemurene, og inden det fryser om dagen, thi tørvene vil ikke synke sammen, når de er frosne, og så bliver huset utæt.

I slutningen af september og begyndelsen af oktober kommer hvalrosserne til Taseralik. Det er dem der har rodet lyngen op, og store partier af øen ligger

uden spor af grønt over den sorte muld. Så kommer folkene fra de nærmeste bo-pladser til hvalrosjagt, men derom har Mylius Eriksen vel nok skrevet i sine artikler.¹¹ Han var jo så heldig at se hvalrosserne på gerningsstedet, hvad jeg ikke har gjort. Vi fik dog tilfældig skudt en hvalros på den videre hjemvej.¹²

Carl Wagner døde i 1944 efter mange års virke i Grønland og Danmark. Men højdepunktet i hans og familiens liv var de 12 år i Grønland fra 1898 til 1910. Svigersønnen, Biskop H. Fuglsang Damgaard sagde bl.a. følgende i sin tale ved Carl Wagners begravelse:

Eventyret i min svigerfaders præsteger-ning var årene oppe på Grønland. Det er ikke for meget sagt, at han efterlod en stor del af sit hjerte deroppe. Hans forkyndelse fandt genklang i grønlændernes hjerte, og den jævne grønlænder stod ham ligeså nær som de mange betydelige mænd, han mødte deroppe i arbejdet for Grønland. Til det sidste bevarer han kærligheden til det fjerne, store skønne land og var med til at gøre en indsats for at vække kærligheden til det.

Noter:

1. Udkommet på grønlandsk i Tidsskriftet Kalálek nr. 1-2/1992.
2. En stor tak til Finn Wagner for hans uegennyttige arbejde med at gøre dette meget vigtige materiale til belysning af Grønlands historie offentlig tilgængelig.

3. Carl Wagner fungerede 5 forskellige steder i Grønland: Jakobshavn 1898-1900 (missionær), Holsteinsborg 1900-1902 (missionær), Egedesminde 1902-04 (missionær), Godthåb 1904 (missionær), Godthåb 1905-06 (konstitutioneret seminarieførstander og førsteprest), Permission 1906-07, Godthåb 1907-08 (førsteprest), Juli-anehåb 1908-1910 (præst). Fra 1911 kapellan ved Århus Domkirke.
4. Fra Sisimiut/Holsteinsborg.
5. Vi har desværre ingen breve eller dagbogsoptegnelser, som beretter om Carl Wagners første besøg på Taseralik i 1901.
6. Carl Wagners kone. Hun var til lægebehandling i Danmark.
7. Missionærerne måtte ofte også fungere som læger, før disse begyndte at blive udsendt til Grønland kort efter århundredskiftet. Carl Wagner udarbejdede i 1897 kort før han rejste til Grønland en håndskreven læge-manual om sygdomme, symptomer, diagnose og behandling. Bogen er i familiens eje.
8. Carl Wagner henviser i brevet flere steder til fotografier, som har været indlagt i brevet. Disse fotografier har det ikke været muligt at genfinde, hverken hos familien, Arktisk Institut eller Nationalmuseet. Et enkelt fotografi af Carl Wagner fra Taseralik-opholdet i 1903 har dog tidligere været publiceret og kan findes reproduceret i den tidligere artikel af forfatteren om samme emne.
9. Store områder af vestkysten har hævet sig op over havet, som følge af det voldsomme pres isen under sidste istid udøvede på landet. Under istiden stod Indlandsisen et stykke ude i Davis Strædet. Da isen trak sig tilbage, fulgte havet efter og dækkede store landområder. Taseralik blev således helt dækket af hav, men hævede sig i de følgende årtusinder op over havet. Flere steder på øen kan »gamle havstokke« (gamle strandlinier) ses.
10. Det fremgår heraf, at Carl Wagners brev er skrevet over flere dage.
11. Carl Wagner henviser til Den litterære Grønlandsekspeditions ophold og hvalrosfangst ved Taseralik i 1902.
12. Til Aasiaat/Egedesminde.